МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Чеченской Республики
МУ "Отдел образования Шелковского муниципального района"
МБОУ «Ораз – Аульская ООШ им. Н.А Эсмухамбетова»

РАССМОТРЕНО	СОГЛАСОВАНО
На педагогическом совете	Заместитель директора по УВР
Протокол от 30 августа 2023г. № 01	_____ А.И.Амурзакова
	«_31_» _____08_____ 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

По ЛИТЕРАТУРНОМУ ЧТЕНИЮ НА РОДНОМ(ЧЕЧЕНСКОМ) языке

1-4 классы классы

На 2023-2024 учебный год

с.Ораз-Аул - 2023 год

КХЕТОРАН КЕХАТ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметехула (предметан дакъа «Ненан мотт а, ненан маттахь йешар а») йолчу программи йукъадогIу кхеторан йоза, Iаморан чулацам, дешаран предметан кхочушдан лору жамIаш, тематически планировани.

Кхеторан йозано гойту йукъара Iалашонаш а, предмет Iаморан декхарш а, ткъа иштта чулацам къасторан некъаш а, коьртачу тематически дакъойн маххадор а, «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан дешаран планехь йолу меттиг а.

Программо шерашца билгалбо дешаран предметан чулацам а, дешархой «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан гIирсашца Iаморан а, кхетош-кхиоран а, кхиоран а методически коьрта стратегиш а.

Хила леринчу жамIаша йукъалоцу дешаран берриге а муьрехь хила деза личностни и, метапредметни а жамIаш а, ткъа иштта дешаран хIора шеран предметни жамIаш а.

Тематически планированехь буьйцу программин чулацам билгалдаьхначу чулацаман дакъошца, гIуллакх кхочушдаран характеристика схьайоьллу, хIара йа важа тема Iаморехь лелор пайде долу некъаш а, кепаш а йовзуьйту.

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт бу, оьрсийн маттаца цхьаьна Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу гIуллакхо дика хьелаш кхуллу и мотт Iалашбан а, кхион а. I-4-чу классашкахь «Ненан мотт а, ненан литература» а предметан декъехь хьоьхуш йу ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар, иза тIехьажийна йу дешархойн кхетаман-довзаран, хьасене хиларан, исбаьхьаллин-эстетикин таронаш кхион а, гIиллакх-оьздангаллин мехала болу хьежамаш кхолла а, бер нохчийн къоман культурина тIеозон а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет – гуманитарин дешаран коьртачех цхьа предмет йу, цо адам кхиаран кхетаман а, гIиллакх-оьздангаллин а тIегIа билгалдо. Литературин дешаро гIо до йешаран а, литература талларан а мехалла а ша кхидIа кхиарехь мел ладаме ду хууш а, шена хетачун бух балон а, барта а, йозанца а шена хетарг охьадилла хууш а волу йешархо кхион а; хIара дуьне а, кху дуьненахь ша а вовзаран гIирс санна, йешар оьшуш хила а, стеган а, йукъараллин а йукъаметтигаш шера хилийта а.

Программо йукъалоцу кхеторан йоза а, предмет дIалацаран хила лерина жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа Iамон лерина долу сахьташ билгал а дохуш, тематикин планировани а, дарсел арахьарчу гIуллакхийн план а.

ХIара программа лерина йу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархошна «Ненан (нохчийн) литература» предметана дешаран а, белхан а программаш хIиттон бухе йилла. Авторийн а, белхан а программаш йазйечеран йиш йу дешаран материал дIакхачорехь, хIотторехь а, сахьташ теманашка а, дакъошка а декъарехь шайна зеделлачух пайдаэца.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан герггара белхан программа кечйина йу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программа кхочушйечу хьукматашна. Программа тIехьажийна йу дешаран хьукматашна а, хьехархошна а методически гIо дарна, цо таро лур йу:

1) «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предмет хьехаран процессехь Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран стандарташкахь билгалдина долу адаман кхиаран, метапредметни, предметни дешаран жамIаш кхузаманан лехамашца догIуш кхочушдан;

2) «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан Iаморан хила лерина жамIаш а, чулацам а ФГОС НОО а; йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран герггарчу хьесапан коьртачу программица (йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 20I5-чу шеран 8-чу апрелехь № I/I5 протоколаца йинчу редакцехь) а; кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программица (магийна йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2020-чу шеран 2-чу июнехь № 2/20 протоколаца бинчу сацамца) а догIуш, дешаран шерашца билгалдан а, структура хIоттон а;

3) Билггалчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билггала долу дакъа-тема Iамон лерина дешаран хан а нисйеш, ткъа иштта дешаран материалан дакъош/теманаш дIалацарна тIехьажийна долу дешаран гIуллакхийн коьртачу кепех а пайда а оьцуш, календаран-тематически план хIоттон.

Программин чулацам тIехьажийна бу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта программа дIалацарна Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран стандарташкахь билгалдинчу тIедахкарийн (тIедожор) жамIашка кхача.

«Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта программа дIалацарна ФГОС НОО тIедахкаршца догIуш, курс тIехьажийна йу Россин Федерацин культурин экъанехь ненан меттан литературин меттиг а, роль а муьлха йу а, историко-культурин, оьздангаллин, эстетическин механаш Iалашйарехь а, цхьана тIаьхьенера вукху тIаьхьене дIакхачорехь а лоцучу декъах а кхеторна; Россин Федерацин субъектан культурин а, гIиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) кхолларна а; ненан меттан литература къоман культурин дахаран довзаран цхьа коьрта дакъа а, къоман а, Россин а культурин хилам а, оьздангаллин механаш а, ламасташ а лардаран гIирс а, дуьнене а, къоман историга а, культурига а хьежам а хиларх кхетам кхолларна а, ненан маттахь йешаран лехамаш хиларна а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» курсан бухе йиллина

нохчийн литературо чулоцург къоман культурин ламастийн мехаллийн кодийн система йу боху ойла йу. Нохчийн къоман культурин ламасташ Іалашдаран гІирс хилла ца Іаш, нохчийн литература зІе йу къоман дІадаьлларг, карарниг, хиндерг вовшашца дузуш а, кегийчу дешархойн кхетаме и дуьллуш а.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Іаморан **Іалашонаш** йу:

- Нохчийн литературе а, нохчийн матте а къоман культурин мехалчу декъе санна ойла кхолла;
- Дешархой шайн къоман культурин-меттан экъанна йукъабалор а, уьш къоман ламасташна а, культурин тІаьхьалонна а, кхузаманан хьелашна а йукъаозор;
- Чкъурашна йукъарчу зІенах кхетар, нохчийн культура Іалашйарна шаьш жоьпалле хиларх ойла кхиор;
- Йешаран говзалла кхиор.

Цу Іалашонашка кхачаро хІара **декхарш** цхьалхадоху:

- Россин гражданаллин идентичностан баххаш кхоллар, шайн Даймахках а, Россин халкъах а, Россин халкъийн цхьаалехь мехкан историех а дозалла дан Іамор, шаьш муьлхачу къомах ду кхетор; Россин дукхакъаьмнийн йукъараллин мехаллаш кхоллар;
- Нохчийн къоман историко-культурин зеделлачун тІалам бан Іамор, дешархочунна шен къоман культурин-меттан хьал довзийтар; йуьхьанцарчу классийн дешархочунна нохчийн литература историко-культурин, оьздангаллин, эстетикин мехаллийн хьоста санна йезайалийтар;
- Нохчийн литературехь гайтина йолчу нохчийн синкхетамна ладаме йолчу гІиллакз-оьздагнгаллийн мехаллех хьежам кхоллар;
- Нохчийн литературин говзарш Іаморан буха тІехь нохчийн меттан исбаьхьаллин-эстетикин таронех хаарш совдахар;
- Адаман амал кхиарехь а, къамел шардарехь а даима йеша хьагам кхоллар;
- Тайп-тайпанчу текстийн чулацаман а, башхаллин а мах хадоран йешаран хаарш шардар, уьш йийцаре йарехь дакъалацар;
- Къамел даран йерриге а кепаш кхиар, йешначух лаьцна барта а, йозанца а дийца хаарш карадерзар.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР»

ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предметана программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь гайтинчу дешаран программа дІалацаран жамІийн предметни лехамийн буха тІехь хІоттийна а, 270 сахьтан (66 сахьт І-чу классехь а, 68 сахьташ 2—4-чу классашкахь) бараман дешаран йукъарчу тІедилларна лерина а йу. Программин инвариантни дакъа Іаморна луш дешаран 233 сахьт ду. 37 дешаран сахьтах лаьтташ йолу дешаран тІаьхьалонан хан программин вариативни декъана дІало, цо йукъалоцу авторийн Іаматийн линейкина оьшу белхан программа хІоттийнчу авторша къастийна говзарш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ГЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММИН ЧУЛАЦАМАН КОЬРТА ЛИНИШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан программехь белла чулацам бу, и теллича нохчийн литературин къоман-культурин башхалла а; нохчийн меттан а, нохчийн литературин а Нохчийн Республикин а, Россин а историца, нохчийн къоман материале а, синбахаман а культурица а йолу зІе а йаста некъ лур бу. Курс лерина йу йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин а, культурин а хьежам шорбан; йуьхьанцарчу классийн дешархойн йешаран жигарчу гонна йукъайогІучу фольклоран а, нохчийн классикийн а, нохчийн кхузаманан литературин а говзарша таро ло дешархошна адамаллин мехаллашкахь нохчийн культурин а, къоман синкхетаман а коьртачу баххех кхетам бала. Йуьхьанцарчу классийн дешархошна йеша а, талла а схьакховдийначу нохчийн литературин говзарша схьагойту нохчийн къоман культурин тайп-тайпана агІонаш, жигарайоху даимлера мехаллаш (дикалла, доглазар, синшорто, къинхетам, эхь-бехк, бакъдерг, доьзалан мехаллаш, патриотизм, баккхийчаьрга ларам, адамалла, и. кх.дІ.).

Кху программехь «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан башхалла кхочушйина кху бахьанашца:

а) нохчийн къоман амал, Іадаташ, ламасташ, нохчийн культурин синбахаман мехаллаш, адамаллин мехаллаш а, эхь-бехк а гойтуш долу говзарш схьахаржарна;

б) нохчийн йаздархойн нохчийн бераллин дуьне гойтучу говзарш тІе тидам бахийтарна: доьзалехь бер кхетош-кхиоран башхаллаш, баккхийчаьрца а, нийсархошца а цуьнан йолу йукъаметтигаш, беро шена гонахара дуьне тІелацаран башхаллаш.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» Іаморо гІо дийр ду дешархойн мотт хьал долуш барна а, церан къамелан культура а, хьасене бовларан хаарш шардарна а. Шена тІехь программин проблемно-тематически блокаш хІитточу дидактически материалана культурно-исторически тІедалорах а пайдаоьцу. ХІора проблемно-тематически блока йукъайогІу нохчийн къоман синбахаман а, материале а культура гойтуш болу кхетамаш. Программехь йеллачу говзарийн чулацам йуьхьанцарчу классийн дешархочун лехамашна гонаха хІоттийна бу, хаьржинчу говзарийн башхаллашкахь гуш а

бу.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТАРЕТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан чулацам билгалбечу хенахь коьртачу тидамехь ду:

1. Къоман кхетамна мехала долу, йеххачу хенан йохалла — кхузамане кхаччалц – культурехь коьрта меттиг дІалоцу хІуманаш (масала, баккхийчаьрга, нене ларам, Даймахке безам, догдикалла, доглазар, нийсо йезар, эхь-бехк, сий, и.кх.дІ.) Цу коьртачу кхетамашца болх дІахьо йуьхьанцарчу классийн дешархоша дІалоцур долчу кепара хаьржинчу нохчийн йаздархойн уггаре а къегинчу, нохчийн литературин а, культурин а башхаллаш кхочушйинчу говзарш тІехь. И говзарш йовзаро гІо до йуьхьанцарчу классийн дешархошна къоман культурин ламастех а, нохчийн культурех а кхета.
2. Йуьхьанцарчу классийн дешархойн лехамаш: говзарийн доккхачу декъан турпалхой йуьхьанцарчу классийн дешархойн нийсархой бу, церан дуьне довзарца босту программехь билгалбина культурно-историн кхетамаш. Программи йукъайахийтина тайп-тайпанчу заманашкахь берийн дуьне гойту а, церан кхиаран некъаш а, амал йахчайалар а, оьздангаллин къилбанаш кхолладалар а гойту говзарш; говзарш харжаро дешархочунна таро ло историн тайп-тайпанчу муьрашкахь нохчийн культура шен нийсархочун бІаьргашца ган. Программехь ладамечу барамехь йелла кхузаманан авторийн говзарш а йу, цара шайн кхолларалле хь кхидІа хьо нохчийн литературин къоман ламасташ, и говзарш кхузаманан дешархочунна гергара йу.
3. Къоман башхаллин хиламаш искусствон кхечу гІирсашца гайтина говзарш а хаьржина, цо таро ло дешархошна нохчийн культурехь искусствийн диалог гайта.

Цхьадолу декхарш кхочушдан лерина дешаран материал хаьржина гуманизнам, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллийн, кхеташ хиларан, жигараллин, поликультурин, ламасталлин классикин а, кхузаманан бараман цхьаьнадаран, тематикин, кепийн-жанран тайп-тайпаналлин критеришца йогІуш.

Программо билгалбечу йешаран гуоно таро ло тайп-тайпанчу хенийн а, къаьмнийн а говзарийн куьзганахула беран дуьненехьежаман гураш жим-жимма шордан.

Программехь и масех бухедилларца билгалбо. Хьалхара шиъ доьзна ду йешаре ойла а, йешаран техникин хаарш кхиоран хьелаш а кхолларца. Иштта, и хаарш кхиоран йуьхьанцарчу муьрехь уггаре а хьалхарчу рогІехь йу байтийн а, прозин а йух-йуха олуш дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш предлодженишь, абзацаш йолу тексташ (йешаран техникин говзалла кхиочу хенахь мехала долчу йешаран кхиаме хилар тардалийтаран Іалашонца); ткъа иштта кхиаме ду забаре чулацам болу сихха хазахетар йа велар кхолладолуьйту тексташ лелор а, (хІунда аьлча, цу хенахь забар йевзаш хиларо эстетикин синхаамаш гучубахар кхиадо) йешаран мукъам кхиоран Іалашонца. Дешаран хІора шеран тексташ схьахаьржина йу цу хенан берашна тІелаца ата хилар тидаме а оьцуш. Текст схьахаржаран кхидолу бухедахкарш доьзна ду исбаьхьаллин дешан фольклорна кепашкара авторийн литературе кхаччалц кхиаран логика ларйаран цаторийла хиларца; билггала долу оьздангаллин а, эстетикин а декхарш кхочушдан цаторийла хиларца, царах коьртаниш билггал йолчу оьздангаллин-эстетикин концепцига доьрзу, и концепци дешара деа а шарахь кхиош схьайалайо; жанрийн а, тематикин тайп-тайпаналла хилийтаран кхачойаран а,

фольклоран а, авторийн говзарийн а, вайн мехкан а, дозанал арахьарчу йаздархойн говзарийн а, берийн литературин классикийн а, XX-чу бIешеран чаккхенан – XXI-чу бIешеран йуьхьан кхузаманан берийн йаздархойн говзаршна йукъахь а барам ларбаран а цаторийла хиларца.

Йешаран гIуллакх кхиоран процессан чоьхьарчу логикица доьзна, «Литературни йешар» курс шинатIегIанехь хIоттийна йу.

Хьалхарчу тIегIанехь хьалхадаккха дезарг йешаран корматалла шарйар ду, шолгIачу тIегIанехь – дешархошна литературин говзалла карайерзор. I-2-чу классашкахь йеша Iамадо; кхетар тIехь, нийса йешарна, сиха а, къаьсташ а йешарна тIехь болх; йешначун кхолларалин маьIна дан тайп-тайпана некъаш кхиор (графикин, дешан а, музыкин а иллюстрировани, драматизаци, ма-йарра а, йукъ-йукъара а, кхолларалин йухасхьайийцар). Цуьнца цхьаьна йуьхьанцарчу классашкахь дIаболабо йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин дешара тIехь болх.

«Литературни йешар» предмет Iаморан шолгIа тIегIа 3-4 классашна кхочу, цигахь йеша хааро зазадоккху, эстетикин йешаре а, талламан йешаре а декъа а луш.

«Литературин йешар» программа хIотточу хенахь тидаме эцна школал хьалхьалхарчу педогогикин а, йукъарчу йукъардешаран школашна леринчу «Нохчийн литературехула герггарчу белхан программин» зIейалорах а.

Программо таро ло йалийнчу спискера говзарш дешархойн кечаман тIегIанца догIуш харжа, ткъа иштта курсан чулацаман вариативни компонент харжа а, белхан программашкахь и кечйаро могуьйту тематикица а, проблематикица а герга йолчу говзаршкахь къоман башхаллаш а, йукъара дерг а къасторан Iалашонца Россин халкъийн литературе кховдар. Ткъа иштта программо таро ло Iаматийн авторшна йа дешаран цхьаьнакхетараллашна вариативни декъехь Iамон говзарш харжа.

1 класс (66 с)

Вайна гонахара дуьне – 15 с.

Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хIост).

Беснаш. Светофор.

Ишколехь.

Iаламан дуьне (цIера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).

КIиранан денош.

Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш.

Вайн Даймохк

Вайн Даймохк

Соьлжа-ГIала

Вайн турпалхой

Халкъан хазна

Махмаев Ж. «Бераш – вайн хиндерг» йа

Арсалиева Люба «Соьлжа-ГIала» (**вариативни** дакъа).

Турпалхойх лаьцна тексташ: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа; Нурадилов Ханпаша; Шерипов Асланбек; Висаитов Мовлид.

Вайн йаздархой – 6 с.

Айдамиров Абузар – байт «Нана-мохк»

Сулейманов Ахьмад – «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.

Муса Ахмадов – туьйра «Писулиг»

Гацаев СаIид – байт «Борз»

Халикова Асет – байт «Зингат»

Хатуев I-Хь.

Халкъан барта кхолларалла – 10 с.

Аганан иллеш

Чехкааларш

Дагардарш

Кицанаш

ХІетал-металш

Нохчийн халкъан туьйранаш. «Тамашийна йоІ». «Жоьра-Баба». «Хьекъале Іу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий» (вариативни дакъа)

ГІиллакх-оьздангаллин дакъа (вариативни дакъа) **– 10 с.**

ДоттагІалла

Де, буьйса

Дайна де

Беркат

Махмаев Ж. Делалой вай

Хатуев І. Зингат

Демеев І. Малонче

Эдилов С. ГІан

Деза дешнаш

КХЕЧУ КЪАЬМНИЙН ЛИТЕРАТУРА – 3 с.

Осеева В. – дийцарш «Цхьаьна», «Иштта дІа»; Сутеев В. – туьйра «Іаж».

Резерв – 7 с.

2 класс

3 класс

4 класс

Классашка бекъначу Іаморан чулацамна улле тоьхна Іаморан процессан гІуллакхаллийн хІара тІедузарш ду.

ЛадогІар

Нохчийн меттан хьоле хилар а, къоман культурин мехаллаш а гойтуш йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица схьалацар а, царах кхетар а; лерсино схьалаьцначу текстах лаьцна деллачу хаттаршна жоьпаш дала хаар а, лерсино схьалаьцначу текстан чулацамца хаттарш дан хаар а.

Йешар

Хезаш йешар. Дешдакъошца йешарна тІера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тІедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догІуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхьатера йоцучу текстийн маьІнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схьагайтар.

*Дагахь йешар***.** Барамца а, жанраца а тІелаца аттачу говзарийн маьІнех дагахь йоьшучу хенахь кхетар. Йешаран тайп-тайпанчу кепийн башхаллех кхетар.

Халкъан барта кхолларалин говзарш йешар: нохчийн фольклоран текст къоман ламастийн а, мехаллийн а хьоста санна.

Исбаьхьаллин говзарийн тексташ йешар, шайна чохь бІеннаш шерашкахь схьайеана йолу къоман синкхетамна ладаме йолу гІиллакх-оьздангаллин мехаллаш а гойтуш йолу: Даймахке безам, тешам, нийсо, сий, къинхетам, догдикалла, догцІеналла, къинхегамна тІера хилар, бакъо, майралла, и. кх.дІ. Нохчийн къоман ламасташ: цхьаалла, вовшийн гІо дар, хьаша-да тІелацар, и. кх.дІ. Доьзалан мехаллаш: баккхийнаш ларар, «нана», «да», «дада», «баба»,

«йиша», «ваша» бохучу дешнийн механлла, вовшийн ларар, безам, вовшех кхетар, терго, собар, да-нана ларар. Нохчийн литературехь халкъан ламасташ а, Іадаташ а гайтар.

Нохчийн бераллин дуьне: кхиар, гонахарчу дуьненаца, баккхийчаьрца, нийсархошца йолчу йукъаметтигийн башхалла; ша нохчийн Іадаташ дІакхоьхьург а, орамашца зІе а хиларх кхетар. Турпалхойн леларийн синхаамийн-оьздангалилн мах хадор.

Нохчин литерурин башхаллех кхетар: турпалхочун чоьхьара дуьне деллар, цуьнан лазамаш бовзар; оьздангаллин проблемашка кховдар. Іаламан дуьненах болу нохчийн къоман поэтически хьежам (малхе, арене, хьуьне, хига, ломе, дитте, дийнатийн дуьнене, и.кх.дІ.) нохчийн поэзехь а, прозехь а. Гонахарчу дуьненан хьал адаман синхаамашца дустар.

Хаамийн тексташ йешар: говзаршна историко-культурин комментарий, Іамочу говзарийн авторийн биографех къаьстина хаамаш.

Къамел дар (къамел даран культура)

Диалоган а, монологан а къамел. Йешна тексташ коллективехь йийцаре йарехь дакъалацар, текстана тІе а тийжаш, шен хьежам тІечІагІбар; нохчийн исбаьхьаллин литературин специфика гойтуш долу аларш. Дешнийн тІаьхьало йузар (дешнаш хаар тІедузар). Хезна йа йешна йолу текст коьртачу дешнашна а, текстана йолчу иллюстрацишна а тІе а тийжаш, схьайийца (текст ма-йарра, йоцца, харжамца схьайийцар).

Дешаран хьелашкахь къоман къамелан культурин бухехь йолу гІиллакхан кепаш а, чІагІйелла формулаш а, хьасене хиларан принципаш а ларйар.

Дешархойн харжамца байташ дагахь йийцар.

Йоза (йозанан къамелан культура)

Іамочу говзаршкахь хІиттийнчу проблемашкахула доцца йозанан аларш кхоллар (кечдар).

Библиографин культура

Йийцаре йечу проблематикица йогІу киншкаш харжар, цу йукъайогІу Іаматехь йалийна йолу шаьш йеша билгалйина говзарш. Нохчийн культурех хаамаш болу дешархойн хенаца йогІучу дошамех а, энциклопедих а пайдаэцар.

Литературоведенина йукъадалор

Текстан анализ йечу хенахь Іамийнчу литературин кхетамех пайдаэцар.

Іамочу говзарийн жанрийн тайп-тайпаналла: фольклоран кегий а, йаккхий а кепаш; литературин туьйра; дийцар, притча, байт. Прозин а, поэзин а къамел; исбаьхьаллин кхоллар; сюжет; тема; говзаран турпалхо; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Дустарийн а, метафорийн а къоман шатайпаналла; исбаьхьалин къамелехь церан маьІна.

Дешархойн кхолларалин гІуллакх (Іамийнчу литературин говзарийн буха тІехь)

Дешархойн кхолларалин гІуллакхехь литературин говзаран маьІна дар: ролашца йешар, инсценировка йар; хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу адресаташна) исбаьхьаллин говзаран буха тІехь шен барта йа йозанан текст кхоллар; говзарна йолчу иллюстрацишна, нохчийн художникийн суьртийн репродукцишна тІе а тийжаш.

карайерзоран кхочушдан лору жамIаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъехь Iаморан жамIаш цхьаьнадогIуш ду йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан стандартехь билгалйинчу дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лоручу жамIийн лехамашца.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Iаморан жамIаца дешархо кхочур ву кхетош-кхиоран гIуллакхан кху дакъошкахь хила дезачу хIокух жамIашка:

гражданско-патриотикин кхетош-кхиорехь:

— Шен Даймахке – Россига а – шен жимчу Даймахке – Нохчийн Республике (Нохчийчоьне) а безам кхоллабаларе, цу йукъадогIу и безам мехкан а, Даймехкан а культура а, истори а йовзуьйтуш йолу исбаьхьаллин говзаршкахула кхоллар;

— Шен этнокультурин а, Россин гражданаллин а идентичностах кхетар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, шен ненан мотт а хиларх кхетар;

— Шен мехкан а, Даймехкан а дIадаханчун а, каррарчун а, хиндолчун а ша дакъа хиларх кхета, цу йукъадогIу исбаьхьаллин говзаршца болх бечу хенахь и хьелаш дийцаре дар;

— Шен а, кхечу а къоме ларам хилар, цу йукъадогIу и ларам исбаьхьаллин говзарийн а, фольлоран а масалш тIехь кхоллар;

— адамах йукъараллин цхьана декъашхочух санна болу а, бакъонех а, жоьпаллех а, стаг ларарх а, ларамах а, гIиллакх-оьздангаллин барамех а, йукъаметтигех болу а йуьхьанцара хьежам, цуьнца цхьаьна иза фольклоран а, исбаьхьаллин а говзаршкахь гайтар а;

ийманехь кхетош-кхиоран:

— хIора стеган шатайпаналла, шен дахаран а, йешаран а зеделлачунна тIе а тийжаш, тIелацар;

— къинхетам, ларам, диканиг лаар гайтар, цуьнца цхьаьна шена хетарг а, синхаамаш а бовзийта меттан гIирсех пайдаэцар; кхечу адамийн синхаамашна сема хилар, царах кхетар, церан гIо лаца кийча хилар;

— кхечу адамашна дегIана а, сина а зен дан тIехьажийна долу цхьа а хIума тIецалацар (цу йукъахь ду маттаца деш долу зен а);

— нийсархошца болх бар, девне ца хила хаар а, Iоттабаккхаме меттиг нисйелча, и листа хаар а, цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а;

— **эстетикин кхетош-кхиорехь:**

— исбаьхьаллин культурин ларам бар а, и йовза лаар а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а искусствон тайп-тайпана кепаш тIелацар а, цаьрга ларам хилар а;

— исбаьхьаллин гIуллакхан тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта лаар, цу йукъахь йу дешан говзалла а;

— **физически кхетош-кхиорехь, могашаллин а, синкхетаман а культура кхолларехь а:**

— тIетоьхна хаамаш лохучу хенахь могаш а, кхерамза а (шена а, кхечарна а) долчу дахаран бакъонаш (цу йукъайогIу хаамийн кхерамазалла) ларйар;

— къамел дечу хенахь дегIан а, синкхетаман а могашаллица кхоаме хилар, къамелан культура а, тIекаренан бакъонаш а ларйар;

къинхьегаман кхетош-кхиор:

— стеган а, йукъараллин а дахарехь къинхьегам мехала хилар кхетар (цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а), къинхьегаман стоьмийн тIалам бар, болх баран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацар, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре дечу хенахь тайп-тайпана говзаллаш карайерзон лаар;

экологин декъехь кхетош-кхиор:

— текстаща болх бечу хенахь кхоллалуш долу Іаламаца кхоаме хилар;

— цунна зен деш долу хІума тІецалацадалар;

Іилманан хаарийн мехалла:

— дуьненах болу Іилманан хьежам кхоллабалар (сурт хІоттар), цуьнан цхьа дакъа ду литературоведчески кхетамаш Іаморан процессехь а;

— хІума довза лаар, жигаралла, хІума дагадар, хааршна сутара хилар, хІума довза лаарехь шен ойла хилар, цу йукъахь ду исбаьхаьллин говзарш йеша лаар а, шен йешаран гуо хоржучохь жигара хилар а, ша и харжар а.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет Іаморан жамІаца дешархойн кхоллалур ду дешаран довзаран хІара хаарш.

Коьрта маьІнийн дараш:

— тайп-тайпана тексташ вовшашца йуста, тесташ йустарна бухе дахкарш билгалдан, тера йолу тексташ билгалйан;

— билггалчу цхьана башхаллашца тексташ цхьаьнатоха;

— кицанийн, аларийн, фразеологизмийн классификаци йархьама кхачаме хир йолу билгало билгалйан;

— хьехархочо шайна хьехначу тидам баран алгоритмаца тексташтахь цхьаьнадар а, цхьанацадар (бІостаналла) а карон; текстан анализ йарехь кхочушдарийн алгортиман анализ йан, текстан анализ йарехь шаьш кхочушйийр йолу дешаран операци харжа;

— хьехначу алгоритман буха тІехь декхар кхочушдан оьшу хаамаш кхачо йолуш цахилар билгалдан, тІетоьхна хаамаш лахар билгалдан;

— текстан анализ йечу хенахь бахьанийн-тІаьхьалонан зІенаш билгалйан, жамІаш дан.

Коьрта талламан дараш:

— педогогикин белхахочун гІоьнца Іалашо билгалйан, къамелан хьоле хьаьжжина, шен вистхилар хийцаран план хІоттон;

— тІедиллар кхочушдаран масех кеп вовшашца йуста, мелла а йогІуш йерг (схьайеллачу критерийн буха тІехь) харжа;

— схьайеллачу планаца чолхе боцу жима таллам дІабахьа, схьайеллачу планаца проектан тІедиллар кхочушдан;

— жамІаш дан а, текстан маьІнийн анализ йаран буха тІехь долчу тоьшаллашца уьш тІечІагІдан а;

— схьайелла йолчу текстан материалан анализ йаран процессехь хьехархочун гІоьнца хаттарш хІиттон;

— цхьатерачу йа цхьатера догІучу хьелашкахь процесс дІайахаран а, хиламийн а, церан тІаьхьалонан а хила тарлуш долчун сурт хІоттон.

Хаамашца болх:

— Хаамаш схьаэцаран хьоста харжа: оьшу дошам, лохуш болу хаам карорхьама оьшу куьйгалла, тІечІагІдархьама;

— Схьайеллачу алгоритмаца догІуш, даррехь схьабелла хаамаш

билгалдинчу хьостанехь карон: дошамашкахь, куьйгаллашкахь;

— Хаамаш бакъ йа харц хилар шайна гучудала йа хьехархочо билгалдинчу хьостанан буха (дошамашкахь, куьйгаллашкахь, Іаматехь) тІехь карон;

— Баккхийчийн (педагогикин белхахойн, дай-нанойн, бакъо йолчу векалийн) гІоьнца Интернетехь хаамаш лахаран кхерамзаллин бакъонаш ларйан;

— Дешаран декхаршца догІуш, текстан, графикин, видео, озан хаамаш кечбан;

— Таблицийн а, схемийн а кепехь балийнчу хаамех кхета; тексташа бинчу белхан жамІаш гайтархьама шаьш таблицаш а, схемаш а хІиттон.

Йуьхьанцарчу школехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **коммуникативни** дешаран дараш.

ТІекаре:

— Бевзачарна йукъахь тІекаре хиларан Іалошонашца а, билламашца а догІуш, синхаамаш бовзийта а, хетарг тІелаца а, и цхьана кепе дерзон а;

— Шеца къамел дечуьнца лараме хила а, диалог а, дийцаре дар а дІадахьаран бакъонаш ларйан;

— Тайп-тайпана хьежамаш хила йиш йолуш хилар тІелаца;

— Шена хетарг нийса а, бух балош а довзийта;

— ХІоттийнчу Іалашонца догІуш шен къамел дІахІоттор;

— Къамелан хьолаца догІуш барта а, йозанан а тексташ кхолла (довзийтар, ойлайар, дийцар);

— Шимма цхьаьна а, тобанца а бинчу белхан а, тидаман а, кхочушбинчу жимчу талламан а, проектан тІедилларан а жамІех лаьцна доцца къамел кечдан;

— вистхиларан (къамелан) текстана гайтаман материал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ, плакаташ) кечйан (къастон).

Цхьаьна кхочушден гІуллакхаш:

— йоццачу а, йехачу а ханна лерина Іалашонаш (цхьаьна кхочушдаран декхаршкахь дакъалацар тидаме оьцуш индивидуале) хьехархочо йалийнчу план хІотторан кепан буха тІехь стандартан хьолехь, йукъара гІулчаш а, хенаш а дІасайекъар;

— цхьаьна болх баран Іалашо тІелаца, и кхочушйарехь дан дезарг цхьаьна вовшахтоха: ролаш дІасайекъа, цхьаьна беш болчу белхан процесс а, жамІ а дийцаре дан;

— куьйгалла дан, тІедиллар кхочушдан, ладогІа, хІоьттина хьал ша листа кийча хилар;

— шен белхан дакъа жоьпалле кхочушдан;

— йукъарчу жамІе ша диллинчу декъан мах хадон;

— схьаделлачу масалшна тІе а тийжаш, цхьаьна вовшахтоьхна проектийн тІедахкарш кхочушдан.

Йуьхьанцарчу школехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **регулятивни** дешаран дараш.

Шен низам хилар:

— жамІ хилийтархьама дешаран декхарш кхочушдарехь шен гІуллакхийн план хІоттон;

— ша билгалдинчу кхочушдарийн рогІалла хІоттон.

Шаталлар:

— дешаран гІуллакхан кхиаман/эшаман бахьанаш билгалдан;

— къамелан гIалаташ а, текстан анализ йарца доьзна гIалаташ а дIадахархьама шен дешаран кхочушдарш нисдан;
— текстийн анализ йарехь хIоттинйчу декхарца жамI дуста;
— текстащца болх бечу хенахь далийтина гIалат карон;
— шен а, шеца цхьаьна доьшучеран а кхочушдарийн жамIаш дуста, схьайеллачу критеришца церан богIу мах хадон.

ПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет деа шарахь Iаморо кхочушдан дан деза:

Iамочу маттахь йолчу литературин Россин Федерацин цхьаъйолчу культурин шораллехь а, Россин Федерацин халкъийн литератураш йукъахь а, в сохранении и передаче от поколения к поколению историко-культурин, оьздангаллин, эстетекин мехаллаш Iалашйарехь а, цхьана тIаьхьенера вукху тIаьхьене йаларехь а йолчу меттигах а, ролах а кхетар:

- Исбаьхьаллин литература искусствон (дешан искусствон) цхьа башха дакъа санна, тIелаца;
- Дешан кхолларалин говзарш искусствон кхечу кепашца (суртдиллар, музыка, суртдаккхар, кино) цхьаьнайуста;
- Тайп-тайпанчу къаьмнийн литератураша вовшашца цхьаьна болх барх а, вовшашна тIеIаткъам барх а, Россин Федерацин субъектан культурин а, гIиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) хила;
- Россин Федарийн къаьмнийн а, дуьненан къаьмнийн а исбаьхьаллин говзарш йустучу хенахь йукъара дерг а, башха дерг а карон;

1) МаьIна даран йешар карадерзор а, литературин теорин коьртачу элементийн маьIнех а, ойланех а кхетар:

- МаьIна даран хезаш йешаран техника карайерзор (дешаран тайп-тайпана декхарш а, киншкица хьан-сан хиларан хьогамах садузоран а Iалашонца тайп-тайпанчу кепийн, жанрийн, тIехьажорийн текстийн маьIнех кхета а, тIелаца а, маьIна дан а тар луш долу нийса шера йешар, йешар ладогIархоша кхеташ тIелацар);
- МаьIна даран дагахь йешаран техника карайерзор (йешначун маьIнех а, чулацамах а кхетар, хаамийн мах хадор, текстан маьIна нийсад даран а, и тIелацаран а кхачаме хиларна тIехь тергам латтор);
- Фольклоран говзарийн кегий жанраш вовшах къастон (фольклоран кегий жанраш, туьйранаш, легендаш, мифаш);
- Шен къоман фольклоран говзарийн коьртачу маьIнех а, тIехьажорах а кхета (хазахетар дан, Iамон, ловзарехь пайдаэца), шен къоман (кхечу къаьмнийн) туьйранийн, хIетал-металийн, кицанийн, аганан иллийн масалш далон;
- Гергарчу меттанийн фольклоран говзарш вовшашца йуста (тема, коьрта тема, турпалхой);
- Говзаран цIе цуьнан темица (Iаламах, историх, берех, диканах, вонах) цхьаьнайалон (йуста);
- Шен къоман (кхечу къаьмнийн) берийн литературин исбаьхьаллин йоца жанраш вовшех къастон – байт, дийцар, басня;

- йешначу литературин говзаран анализ йан: тема, коьрта Іалашо, хиламийн рогІалла, исбаьхьаллин вастийн гІирсаш билгалбан;
- текстан чулацамехула хаттаршна жоьпаш дала;
- текстехь ненан меттан суртхІотторна а, вастийн а гІирсаш карон (эпитеташ, дустарш, олицетвореннш);

2) тестехь беллачу хаамах кхетарна а, тІелацарна а Іамор, дешархойн йешаран а, эстетикин а чам кхоллар:

- тайп-тайпана (исбаьхьаллин, Іилманан, куьйгаллин) тексташ йешаран Іалашо билгалйан;
- йешаран хьагам йухатоха (кхочушбан), хаамаш карон, хаарийн гуо шорбан;
- Іаморан а, практикин а декхарш кхочушдархьама, йешаран тайп-тайпана кепаш (довзаран, талларан, къастийна, лахаран) карон;
- Текстана хаттарш хІиттон, и схьайийцаран а, изложени йазйаран а план хІоттон;
- Шаьш йеша лаам гайтар, авторан цІарна, говзаран жанрана, киншкина йолчу иллюстрацина тІе а тийжаш, шайн йешаран сатийсар билгалдар;
- Фольклоран говзарш ролашца йеша, уьш драме йерзорехь дакъалаца;
- Нийсархошца долчу литературин темина дийцаре даршкахь дакъалаца, шайн хьежамийн бух балон;
- фольклоран материала тІехь тІехь кхолларалин белхан кхочушбан (туьйранан чаккхе, хІетал-метал кхоллар, дакъалоцуш верг (турпалхо) хийца а хуьйцуш, схьайийцар).

Предметан жамІаш дешаран шерашца

1-чу классехь дешар **чекхдолучу хенахь** дешархочунна **Іемар ду:**

- ша а, дуьне а, къоман истори а, культура а йовзарехь нохчийн литературин мехаллех кхета;
- нохчийн литературин говзарийн мьІна даран цхьайолу корматалла карайерза;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгІна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца;
- дешан маьІнех совнаха хаамаш бовзархьама Іаматан дошамах пайдаэца;
- шайн харжамцца байтийн говзарш дагахь йийца.

«Къамелан а, йешаран а гІуллакхан кепаш» дакъа:
аудировани,
хезаш а, дагахь а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Іемар ду:

• йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, дешдакъошца а, дийнна дешнаш а шера деша;

• лерсица тIелаьцна йолчу йолчу, ткъа иштта классехь йешначу а говзарийн чулацамах кхета, царна тIехь маьIнин коьрта дакъош билгалдаха;

• йешначун маьIнех а кхеташ, текстехь билгалйина меттигаш дагахь йеша;

• тайп-тайпанчу авторийн 3–4 байт дагахь йийца;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

• киншки тIехь «Чулацам» йа «Корта» агIо карон; «Чулацамна» тIе а тийжаш, киншки тIехь оьшу говзар карон;

• говзаран текстехула хаттарш дан а, текстах пайда а оьцуш, жоьпаш дала а.

«Литературоведенина йукъадалор» дакъа: байташкахь йазйинчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшах къастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду

• прозехь йазйина говзар байтах къастон;

• фольклоран кегий жанраш къастон: хIетал-метал, дагардар, чехкаалар;

• текстехь исбаьхьаллин суртъагоран гIирсаш (йух-йуха алар; дешнийн хьастаран-жимдаран кеп, айдаран а, хаттаран а хьаьркаш, рифмаш) карон;

Дешархойн таро хир йу Iама:

• туьйранийн сюжетан-композицин башхаллаш къастон;

• литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанаш лелаш хилар карон (забара йукъа тIехтоман байташ йогIу; аганан илли йукъа — кхайкхаргаш; дийцара йукъа — туьйра, и кх. дI.)

«Дешархойн кхолларалин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

• йешначун чулацамах кхета; текстан башхаллаца догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азайдар а кхета а кхеташ, харжа;

• исбаьхьаллин говзар (цуьнан фрагмент) ролашца а, кар-кара луш а йеша;

• иллюстрацишка хьовса а, текстан цхьаьнайогIучу фрагментаца йа коьртачу ойланца (синхаамца, сагатдарца) уьш йуста а;

Дешархойн таро хир йу Iама:

• фольклоран кегий жанраш (хIетал-метал, дагардар, аганан илли) практикехь карайерзон а, суртхIотторан гIирсийн (йиш-маIаш, уьшарш, интонаци) гIоьнца церан инсценировка йан а;

• билггалчу тексташ йогIу иллюстрациш карон, тексташ а, иллюстрациш а вовшашца йуста.

Йукъарчу дешаран дарийн декъехь дешархошна Iемар ду:

• дешаран Iаматах паргIат пайдаэца, аьлча а, билламийн билгалонийн мотт беша; агIонехь билгалдаьхна могIанаш а, дешнаш а сихха карон; оьшу иллюстраци карон;

• хаамийн шина хьостанца (дешаран Iаматца а, ша болх бан леринчу тептарца а; дешаран Iаматца а, хрестоматица а) болх бан, аьлча а, Iаматан а, белхан тептаран а, хрестоматин а билламан билгалонаш дуьхь-дуьхьал хIиттон; ша болх бан леринчу тептаран а, хрестоматин а оьшу дакъош карон.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;

• кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Іама таро хир йу:

• хаттаршна жоьпаш тайп-тайпанчу кепехь дала мегаш хиларх кхета;

• ша тІетовш волу жоп тІечІагІдархьама тексте кховда.

2-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Іемар ду:

- йешначун оьздангаллин чулацамах кхета, турпалхойн леларш оьздангаллин барамашца дуста;
- метофорийн, олицетворенийн, эпитетийн къоман шатайпаналлех кхета а, текстехь исбаьхьаллин суртъагоран и гІирсаш ган а;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран хаарш шардар: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, дешаран а текстийн маьІна даран приемех кхета;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгІна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тІе а тийжаш, шена хетарг тІечІагІдан;
- шен йешаран гуо шорбан;
- йешначу а, ладоьгІначу а говзарех хетарг искусствон кхечу кепех хиллачу синІаткъамца дуста.

«Къамелан а, йешаран а гІуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,
хезаш а, дагахь а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Іемар ду:

• дийнна дешнаш хезаш деша, индивидуале таронашка хьаьжжина, йешаран чехкалла жим-жимма алсам а йоккхуш;

• довзаран а, бІаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процесссехь дагахь йеша;

• доцца монологан алар хІоттон: хьехархочун хаттарна доца а, даьржина а жоп;

• шеца къамел дечуьнга ладогІа (хьехархочуьнга а, классехь цхьаьна доьшучаьрга а): цхьамма делла жоп тІаьххье ца дала, кхечо делла жоп керлачу чулацамца тІедуза;

• нохчийн литературин 2–3 классикан цІе йаккха,

• кхузаманан 2–3 йаздархочун (поэтан) цІе йаккха;

• говзарийн цІерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;

• дукхавезачу авторнан говзарийн цІерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;

• говзаран тема а, коьрта маьІна а билгалдан (хьехархочун гІоьнца);

• говзарийн турпалхойн амалийн (церан цІерш, портреташ, къамел) а, церан леларийн а мах хадон а, характеристика йала а;

• Дешнийн маьІнех кхетархьама МаьІнийн дошамах пайдаэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Іама таро хир йу:

• хьехархочо йоьшуш йолу текст Іалашонна тІехьажийна тІелацаран буха тІехь аудированин корматалла кхиор;

• йешначун чулацамах болу шен хьежам барта бовзийта;

• тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь схьайийца (харжамца);

• жимачу бараман текст йуха схьайийца;

• ишколин билблиотекехь киншкаш а, берийн муьран журналаш а хоржучу хенахь мужалтан чулацамах а, ткъа иштта «Чулацам» йа «Корта» агIонах а пайдаэца;

• дарсашкахь бечу балха йукъа хрестоматин а, ткъа иштта цIерчу а, школин а библиотекийн киншкара тексташ йалон;

• говзаран текстана хаттарш дан а, хаттаршна жоьпаш дала а.

«Литературоведенина йукъадалор» дакъа: байташкахь йазйинчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшах къастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду:

• дийнатех лаьцна а, инзаре-тамашийна а туьйранаш вовшех къастон;

• инзаре-тамашийначу туьйранан башхаллаш къастон;

• дийцар а, туьйра а вовшех къастон;

• говзарехь литературин меттан суртхIотторан вастийн гIирсаш карон (дустар, олицетворени, гипербола (хIума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн Iама таро хир йу:

• авторийн берийн поэзехь фольклоран жанрийн башхаллаш карон: туьйранан, дагардаран, чехкааларан, аганан иллин сюжетни-композицин башхаллаш;

• литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанаш лелаш хилар карон (дийцара йукъахь туьйранан элементаш хила йиш йу, инзаре-тамашийначу туьйранехь – дийнатех лаьцначу туьйранан башхаллаш, и. кх. дI.);

• дуьнене поэтически хьежам хиларан башхалла стенца йу кхета;

• дуьнене поэтически хьежам байташкахь гайтина ца Iаш, прозехь а гойтуш хилар гучудала.

«Дешархойн кхолларалин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

• йешначун чулацамах кхета;

• текстан башхаллаца догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азъайдар а кхета а кхеташ, харжа;

• исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;

• программехь билгалйина исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тIеэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

• поэзин а, прозин говзарш къегина (къаьсташ) йеша;

• Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса а, исбаьхьаллин текстаашца уьш йуста а;

• шайна хетарг а, тидам бинарг а барта довзийта.

Довзаран йукъарчу дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

• дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: билламийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оьшу текст карон а;

• текстан билгалйаьккхина фрагмент, агIонехь билгалдаьхна могIанаш а, дешнаш а сихха карон;

• хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; текстаашца а, текстаашна иллюстрацишца а) болх бан.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;

• кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган, ша тIетовжаран бух а балош, цхьахйолу агIо йалон а;

• текстехь турпалхоша бовзийтина хьежамаш карон (лаха).

Талларан а, шаталларан а дешаран дарашкахь дешархочун Iама таро хир йу:

• схьабовзийтина хьежам тесктерчу могIанашца тIечIагIбан;

• тайп-тайпанчу хьежамийн тайп-тайпана баххаш хилар кхета.

3-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь **дешархочунна Iемар ду:**

- нохчийн литерутурин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан хьасене-эстетикин таронех кхета;
- ненан меттан литературех къоман эхь-бехк а, ламасташ лардаран а, схьакховдоран а къоман-культурин гIирс санна мехаллех кхетар;
- турпалхойн леларийн оьздангаллин мах хадон а, цуьнан бух балон а;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран корматталла шарйан: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Iилманан а, дешаран а текстийн анализ йаран а, маьIна даран а зеделларг хила;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан; йешначу йа ладоьгIначу текстан кепе хьаьжжина, и схьайийца (йерриге йа йоцца), дакъалоцучу турпалхойн цIарах литаретурин говзар схьайийца;
- текстах кхетархьама а, кхин совнаха хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.
- **«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:**

аудировани,
хезаш а, дагахь а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

• йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, нийса а, къаьсташ а дийнна дешнаш хезаш деша;

• хьалха довзаран йешарехь а, йуха бIаьртохаран йешарехь а, харжаман а, йуха талларан йешарехь а дагахь йешар;

• Iамочу говзарийн авторийн – йаздархойн а, поэтийн а цIерш йаха, церан говзарийн цIерш йаха а, классехь йешначу текстийн чулацам боцца схьабийца а;

• дукха везачу литературин турпалхочух дийца;

• турпалхочуьнга йолу авторна ойла билгалйан;

• говзарийн турпалхойн мах хадон; тайп-тайпанчу говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста;

• тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь йеша (харжамца);

• элементашца киншка йовза (автор, цIе, «Чулацам» агIо, иллюстрациш).

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

• шаьш киншка харжа а, цуьнан элементашца киншкин чулацам бовза а;

• билгалйина киншкаш шаьш йеша;

• йешначу говзарийн турпалхойх мах хадоран ойла йовзийта;

• дошамашца шаьш болх бан.

«Литературоведенина йукъадалор» дакъа: байташкахь йазйинчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшах къастор (туьйра а, дийцар а; дийнатех туьйра а, инзаре-тамашийна туьйра а, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Іемар ду:

• дийнатех лаьцна, инзаре-тамашийна, Іер-дахаран хьокъехь долу туьйранаш вовшех къастон;

• дийцар а, туьйра а вовшех къастон;

• авторийн литературехь исбаьхьаллин вастийн гІирсаш карон а, вовшех къастон а (приемаш: дустар, олицетворени, гипербола (хІума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн таро хир йу Іама:

• дийнатех лаьцначу туьйранан кхиарх кхета;

• дуьненан тайп-тайпанчу халкъийн туьйранашкахь «лелаш йолу» сюжеташ («лелаш долу туьйранийн дийцарш») карон.

«Дешархойн кхолларалли гІуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Іемар ду:

• йешначун чулацамах кхета; йешаран башхаллашца йогІуш йолу соцунгІа йан, азъайдар а, йешаран болар а харжа;

• программица билгалйина йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица тІелаца а, шайна хетарг барта схьадийца а;

• литературин текстан а, суртдилларн а, музыкин а говзарийн маьІна дан, (гиначух, йешначух, хезначух шайн ойла а, синхаамаш а бовзийта);

• литературин текстийн диалогийн йаккхийчу фрагментийн инсценировкашкахь (ролашца ловзорехь) дакъалаца.

Дешархошна шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Іама таро хир йу:

• байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

• Іамат тІерачу иллюстрацишка хьовса, музыкин говзаршка ладогІа, исбаьхьаллин тексташца а, суртдилларан говзаршца а царна тІехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца уьш йуста;

• барта а, йозанца а (аларца а/йа йоццачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехь дешархошна Іемар ду

• дешаран дошамийн корпусах паргІат пайдаэца, оьшу йолу дошаман статья сихха карон;

• дешаран Іаматах паргІат пайдаэца: билламийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агІонашца оьшу текст карон а;

• текстаца болх бан: цуьнан тема а, коьрта ойла (идея, сагатдар) а, дахаран тайп-тайпана агІонаш (хьежам, дІахІоттамаш, кхетаман латтам) а къастон;

• хаамийн масех хьостанца (дешаран Іаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Іаматца а, дешаран дошамашца а; дешаран Іаматца а, хаамийн тІетоьхначу хьостанашца а (дешаран кхечу гуларшца, библиотекин киншкашца, Интернетерчу хаамашца); тексташца а, тексташна иллюстрацишца а болх бан.

Дешархойн Іама таро хир йу:

• гуларш хІитторан алгоритм карайерзон: монографийн, жанрийн а, тематически а (шаьш терминаш – гуларийн къастамаш – лелош).

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Іемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, жимачу тобанехь, йоккхачу тобанехь: вовшашна йукъахь болх а, ролаш а йекъа, шен болх кхочушбан а, йукъарчу балха йукъа и дIатарбан а;

б) зIе хиларан гурашкахь хьасене хилар санна:

• схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царах цхьахдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхьана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

• ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехь тидам бан а.

4-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна **Iемар ду:**

- амал кхиарехь а, шен культура билгалйаларехь а нохчийн литературин мехаллех кхета;
- исбаьхьаллин текстан турпалхойн позицеш билгалйан, исбаьхьаллин текстан авторан позицеш билгалйан;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран говзалла лакхайаккха: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Iилманан а, дешаран а текстийн маьIна даран а, анализан а, хийцаран а коьрта кепаш карайерза а;
- къамел шардархьама нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъа, цу текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагдIан а, бух балон а; йешначун йа ладоьгIначун чулацам текстан кепе хьаьжжина, схьайийцаран (йерриге йа йоцца) кепехь бовзийта; йешначу говзарийн буха тIехь барта дийцар хIоттон, хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу ладогIархошна);
- оьшуш йолу литература ша харжа, шен йешаран гуо кхолла а, шорбан а;
- текстах кхетархьама а, кхин сов хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.

«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа: аудировани, хезаш а, дагахь а йешар, текстан тайп-тайпанчу кепашца болх бар, библиографически культура, исбаьхьаллин говзаран текстаца болх бар, къамелан тIекаренан культура.

Дешна волучунна хуур ду:

• довзаран а, бIаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процесссехь дагахь йеша;

• говзаран тема а, коьрта ойла а билгалйан; текст маьIнийн дакъошка йекъа, текстан план хIоттон а, йухасхьайийцарехь цунах пайдаэца а; текст йоцца а, ма-йарра а йухайийца;

• классехь Iамийнчу литературин коьртачу говзарийн чулацам бовзийта а, церан авторш а, цIерш а билгалйан а;

• «СтелаIад» цIе йолчу берийн журналан коьрта чулацам бийца (рубрикийн тIегIанехь);

• говзарийн турпалхойн амалийн мах хадон; цхьана а, тайп-тайпанчу а говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста; авторна турплахочуьнга болу хьежам билгалбан;

• байтин говзарш йа цу йукъара кийсакаш (харжамца) дагахь йеша, йешаран хотIах лаьцна классерчара олург паргIат тIелаца;

• литературин говзарх йа турпалхочух ша аьллачунна бух балор, говзара йуккъерчу фрагменташца йа къаьстинчу могIанашца и тIечIагIдан;

• элементашца киншка йовза (автор, цIе, титульни агIо, «Чулацам» агIо, аннотаци, иллюстрациш);

• къаьстинчу говзарна а, говзарийн гуларна а аннотаци хIоттон;

• тайп-тайпан декхарш кхочушдаран Iалашонца библиотекехь ша киншка харжа (магийнчу спискаца йешар; билггалчу темина барта хаам кечбар);

• йешначу говзарийн турпалхойн мах хадор довзийта, классерчарна хетарг гIиллакхехь тIелаца;

• хааман тайп-тайпанчу хьостанашца ша болх бан (дошамаш а, тайп-тайпана справочникаш а йукъалоцуш).

«Литературоведина йукъавигар» дакъа: рифмийн кепаш къастор, халкъан кхолларалли н, авторийн литературин а говзарийн жанрийн башхаллаш къастор, текстехь литературин приемаш (дустар, олицетворени, контраст, гипербола, и. кх. дI.) йовзар а, царах пайдаэцаран бахьанех кхетар а.

Дешна волучунна Iемар ду:

• исбаьхьаллин культурин кхиаран коьрта некъ ган: халкъан кхолларалли тIера авторийн кепашка кхаччалц;

• халкъан говзарш авторийнчарах къастон;

• авторийн литературехь исбаьхьаллин вастийн гIирсаш карон а, вовшах къастон (дустар, олицетворени, гипербола («даздар» олу), контраст, йух-йуха алар, рифмин тайп-тайпана кепаш) а.

Дешна волучун ша бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

• дуьненан халкъийн, нохчийн а, оьрсийн а туьйранашкахь мифашкахула дуьне дуьне довзаран башхаллаш;

• байтан маьIнин а, поэта хаьржинчу байт кхолларан кепан а зIе карон (классикин а, кхузаманан а поэзин масалш тIехь);

• исбаьхьаллин говзар кхолларехь йаздархочун (поэтан, художникан) кхолларалли н биографин ролах кхета;

• исбаьхьаллин тайп-тайпанчу кепашна (литературин, музыкин, суртдилларан) йукъайогIу говзарш церан тематически цхьаьнайарца йуьстина ца Iаш, церан авторийн дуьнене хьежаман буха тIехь (говзарехь гайтина йолу ойланаш) а йуста йиш йолуш хилар.

«Дешархойн кхолларалли н гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар (йазйар).

Дешна волучун шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

• байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

• классерчаьрца литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш царна тIехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца йийцаре йар;

• барта а, йозанца а (аларца а/йа йоццачу сочиненица) литерутурин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцйаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

• текстаца паргIат болх бан: талла билгалйинчу аспектах хаамаш билгалбан хаа, билгалйина аспект сацон; талламан аспект сихха хийца хаа;

•карарчу дешаран киншки тIехь а, коплектан кхечу киншкахь тIехь а паргIат хIума лаха; дешаран дошаман корпусех пайдаэца, школин библиотекин фондехь лаха; оьшу хаамаш лаха а, дешаран тайп-тайпанчу Iалашонашкахь цунах пайдаэца а;

• хаамийн тайп-тайпанчу хьостанашца паргIат болх бан (текстан кепехь, суртдилларан я музыкин говзаллехь санна схьагайтинчу).

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешна волучунна Iемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• дешаран кооперацин тайп-тайпанчу кепаш (шимма цхьаьна бен болх, жимачу тобанехь болх, йоккхачу тобанехь болх) а, социалан тайп-тайпана ролаш (дIахьошверг а, кхочушдийриг а) а;

б) зIе хиларан гурашкахь хьасене хилар санна:

• схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царах цхьахдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхьана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

• ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехь тидам бан а.

Амал кхиаран дешаран кхочушдарийн декъехь дешна ваьллачун Iама таро хир йу:

• шен леларан культура а, дуьненах кхетар а кхолладаралехь литературин йешаран механлах кхета;

• шен оьздангаллин-этически къилба цхьана хорша дерзон (говзарийн анализ йаран новкъахь а, церан хьокъехь къамел дечохь а эхь-бехкан мах хадон а, харжам бан а зеделарг гулдан).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1 КЛАСС (66 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларалли белхаш	
1.1.	**Къамел кхиор** Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хIост). Беснаш. Светофор. Ишколехь. Iаламан дуьне (цIера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш). КIиранан денош. Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**8**	**0**	**0**	
2.1.	**Йеша 1амор** Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла	49	0	0	https://desharkho.ru/https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	(масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхьатера йоцучу текстийн маьІнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схьагайтар.				
Дерриг:		**49**	**0**	**0**	
3.1.	Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш. Дийца,муьлхачу басахь хуьлу х1уманаш. Вайн Даймохк. Соьлжа-Г1ала Вайн турпалхой: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа Нурадилов Ханпаша. Вайн йаздархой: Айдамиров Абузар. Гайсултанов 1умар. Махмаев Жамалди. Ж.Махмаев «Доттаг1алла»,«Къоман хазна», «Дей,буьйсий»,«Дайна де»,«Бераш вайн хинйолу т1аьхье ю..», «Дуьло,бераш,делий вай» 1-Хь Хатуев «Зингат» 1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан», «Беркат» «Даймохк» бохучу дашах кхетам хир бу. Даймохк безар а, ларбар а, Іалашбар а хІун ду хуур ду. Пачхье хІун йу хуур ду. Нохчийн Республикин коьртачу гІалин – Соьлжа-ГІалин – цІе йевзар йу. Соьлжа-ГІалин йоцца истори йевзар йу. ДІадаханчу шерийн турпалхойх а,	9	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	кхузаманан турпалхочух шен дахарх нохчийн къоман дуьхьа дIаделлачу Кадыров Ахьмад-Хьаьжех а хаарш хир ду. Текстан хиламийн анализ йан а, адамийн Даймехкан дуьхьа леларех а, шайн дуьхьа леларх а кхета Iемар бу. «ДоттагIалла», «беркат», «дикалла», «къинхьегам безар», «гIиллакх» боху кхетамаш а бевзар бу, адаман дахарехь церан мехаллех а хкетар бу. КхидIа хьур ду хаарш шардар: ойла а йеш, кхета а кхеташ, йешар, йешначу говзарийн турпалхойн леларийн анализ йан; къаьсташ а, кхеташ а дийнна дешнаш дешар.				
Дерриг:		**9**	**0**	**0**	
Программица сахьтийн барам		**66**	**0**	**0**	

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ 2 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
	Дакъа 1. «Даймехкан 1алам. Аьхке. Гуьйре»				
1.1.	Аьхке дагалацар. Ч1ерий дахар. Д. Кагерманов «Дог1а дар» Гуьйренан тидамаш. И. Демеев «Г1а». В. Бианки «Чан к1орнеш лийчор». Э.Мамакаев «Гуьйренан 1уьйре».	6	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 2. «Г1иллакх-оьздангаллех лаьцна»				
2.1.	Денний, нанний дика хилар. В.Осеева «К1ентий». Э.Мамакаев «Нана». В.Осеева «Йоккха стаг» «Ц1ена хи» Ц1ена хила вай. Харц лийна 1у. Х1ума яар. Пайхамаро нийсонах лаьцна аьлларг. Хатуев. «Г1иллакх» Б.Дикаев «Берашка-сайн доттаг1шка». **Талламан болх хьалхарчу чийрикна лерина.**	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Дакъа 3. «Берийн дахар»				
3.1	Ж. Махмаев «Маликатан доттаг1ий.» Т. Ахмадова «Нура». З. Муталибов «Дешархойн къийсадаларш». 1. Гайсултанов «Доллучун шен хан ю». П. Абубакарова «Дешнех ловза».	5			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 4. «Вайн доттаг1ийн дийнаташ»				
4.1	**«Вайн доттаг1ийн дийнаташ»** Х. Берсанов «Бексолтан алаша». Ж. Махмаев «Ши к1еза». Хь. Саракаев «Борзик». Э. Мамакаев «Тхан пису». Э.Мамакаев «Акхарой долчохь» Ш. Макалов «Дехкий дийна муха дисира». А. Тапалаева «Массарна дерг-ловзар». Хь. Саракаев «Х1орш х1ун ю?».	8		0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 5. «Болх-доккха хазахетар»				
4.1.	**Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина** З. Муталибов «Муьлхха а болх оьшуш бу» Ж.Махмаев «Маликат». 1. Гайсултанов «Пхьола». Д. Кагерманов «Говзанчаш». Х.Ошаев «Ши накъост». Г. Балл «Цхьана меттехь ца соцу мало».	7	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 6. «1а»				

6.1	1.Мамакаев «1а», Э. Мамакаев «Керла шо». Туьйра «1аьнан оьг1азло», Ж. Махмаев «Салазаш хахкар». Хь. Саракаев «Дарц». Д. Кагерманов «Г1ура – дада». Хь. Саракаев «Х1ара маца хуьлу?».	7			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа7. «Вайн Даймохк»				
7.1	**«Вайн Даймохк»** Нефтах х1ун йоккху? 1. Кусаев «Сан Г1ала». Хиш. Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий. Ж. Махмаев «Машар».	4	1		https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
7.2	**«Б1аьсте, б1аьсте йеъна кхечи!»** Хь. Сатуев «Вайн бераш». **Талламан болх кхоалг1ачу чийрикна лерина.** Л. Н. Толстой «Б1аьсте». Хь. Саракаев «Х1ун ю иза?». 1.Гайсултанов «Б1аьста хьуьнхахь». Д. Кагерманов «Алкханчаш». В. Бианки «Пхьагал дитта т1ехь». «Муха дог1а деза синтар». Д.Кагерманов «Со а воьду». Н.Н. Носов «Хорсамех лаьцна» (2с.).	11	1		

	Дакъа 8. Нохчийн халкъа барта кхолларалла»				
8.1	Цицигий, дахкий. Кицанаш. Х1етал-металш. Чехкааларш. Дагардарш. Туьйра «Майра пхьагал». Туьйра «Цаьпцалгий, зингаттий». Туьйра «Газа-гуьзалггий, сира борззий», Туьйра «Зуй, пхьагаллий». **Талламан болх доьалг1ачу чийрикна лерина.** Туьйра «Борззий,цхьогаллий,ломмий»	12	1		
	Дакъа 8. Жам1даран таллар				
8.1	Контрольни болх /Тестировани/		4		
Дерриг:		68	4		
Программица сахьтийн барам	**68**				

Нохчийн литературин тематикин планировании 3 класс

№п/п	Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьта ш	Таллам ан белхаш	Кхолла раллин белхаш	
Дакъа 1. Даймехкан косташ.					
1.	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахь х1ун до? Стенга доьду?» Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн къийсамехь».	2			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**2**			
Дакъа 2. Аьхке а, гуьйре а.					
2.	Ш. Арсанукаев «Аьхкенан 1уьйре». М. Сулаев «Дог1а деанчул т1аьхьа». Д. Кагерманов «Аьхке». З. Муталибов «Оха болх а бо, деша а доьшу». Ж. Махмаев «Мангалкомарш». Хь .Хасаев «Комаьрша хьун». Хь. Осмиев «Гуьйре». Х. Эдилов «Гуьйре». Хь. Хасаев «Гуьйре т1екхочуш». Д. Кагерманов «Г1арг1леш, «хабарш» а дуьйцуш». Э. Мамакаев «Гуьйренан суьрташ».	10	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**10**	**1**		
Дакъа 3. Вайн Даймохк.					
3.	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ». Ш. Рашидов «Даймахке безам».	2			https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**2**			
Дакъа 4. Іалам лардар – иза Даймохк ларбар ду.					
4.	М. Пришвин «Сан Даймохк». Р. Ахматова «Эвлахь». Хь. Хасаев «Бен». Хь. Саракаев «Асвадан адамалла». 1. Гайсултанов «Экскурси». Хь. Хасаев «Бохам».	7			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		**7**			
Дакъа 5. Берийн дахар.					
5.	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаьа». Ж. Махмаев «Коран ангали». Гайсултанов «Яраг1и». Хь. Саракаев «Ж1ов, морзаххий, херх схьаоьций». I. Чантиев «Стенна вара Мурад г1айг1ане». З. Муталибов «Мустапан каранаш». Д. Кагерманов «Мазлаг1ехь». 1. Гайсултанов «Уггар механлиг».	10	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru
Дерриг:		**10**	**1**		
Дакъа 6. Даймохк вай къинхьегамца хьестабо.					
6.	М. Сулаев «Лаьттана гергахь ваьшна т1ера декхарш». Р. Нашхоев «Соьга йуха хабар дийцало». Ш. Арсанукаев «Сан йиша». Т. Закаев «Сох а хир ву г1ишлойархо». М. Ахмадов «Асарахь».	5			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**5**			
Дакъа 7. 1а.					
7.	М. Сулаев «Лайн чимаш», «1а дулуш». Хь. Хасаев «Хьуьнхахь 1а». Ж. Махмаев «Ло деана». Д. Кагерманов «1аьнан хьаша». I. Мамакаев «Iа». I. Гайсултанов «Цергков». Ш. Рашидов «1ай». Хь. Саракаев «Дуьххьарлера хьуьнар». Ш. Арсанукаев «1аьнан суьйре». I. Чантиев «1аьнан а, аьхкенан хилла къовсам».	11			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**11**			
Дакъа 8. БIаьсте йогIу, бIаьсте йогIу!					
8.	М. Сулаев «Б1аьстенца дека лаьттан зевне илли», « Б1аьсте». I. Гайсултанов «Б1аьсте т1ейог1уш». I. Мамакаев «Б1аьстенан юьхь». В. Саидов «Барх1алг1а март». Хь. Саракаев « Мамина совг1ат». Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста», «Зевне хьеший». Хь. Сатуев «Б1аьсте йог1у», «Б1аьстенан дог1а». I. Гайсултанов «1алам хаздан деза». Д. Кагерманов «Арахь».	12	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**12**	**1**		
Дакъа 9. Халкъан барта кхолларалла.					

9.	Туьйранаш, шира дийцарш. Бабин Ч1ирдиг. Ден весет. Бекхам. Тешам боцу лулахой.	5	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**5**	**1**		
10.	Контрольни болх /Тестировани/	4			
Дерриг		**4**			
Программин сахьтийн барам		**68**			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1.	Хь. Хасаев. «Беркате аьхке З. Сулейманова. «Аьхкенан сурт» 1.Мамакаев. «Дагалецамаш З. Сулейманова. «Ч1ег1ардиг» М. Мамакаев. «Гуьйре» Хь. Хасаев. «Шийла 1уьйре» Ш. Окуев. «Гуьйре».	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7	0	0	
2.1.	Таймин Биболатан илли	9	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Астаг1а Тимар Астаг1а Тимар Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина) П. Хатуева. «Къонах хьанах олу?».				
2.2	**Вайн республика-Нохчийчоь** В. Баширов. «Сан хьоме Нохчийчоь» Т. Ахмадова, 1. Алиев. «Декалахь сан илли» С. Яшуркаев. «Пасха» С. Яшуркаев. «Пасха» М. Ахмадов. « Нохчийн хиш»Арсанукаев Ш.	5			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	**Вайга туьйранаша кхойкху** «Муьлха йоккха хилла?» Чантиев. «Хьекъал тоьлла» А. Дадуев. «Мара байна Салман» А. Дадуев. «Мара байна Салман» «Къоьллел хьекъал тоьлла». «Къоьллел хьекъал тоьлла». З. Джамалханов. « Хьекъал долу йо1 а кхиэлахо а» З. Джамалханов. « Хьекъал долу йо1 а кхиэлахо а» Талламан болх (шолг1ачу чийрикна лерина) З. Джамалханов. «Хьекъал долу воккха стаг а, къиза эла а » З. Джамалханов. «Хьекъал долу воккха стаг а, къиза эла а » Оxx1ай Оxx1ай Махана аьлла баркалла 1.Гайсултанов Дашо б1араш	16	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		30	2	0	
3.1.	С. Бадуев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуев «Дуьйлало» М.Мамакаев «Хьуьнхахь» 1.Мамакаев «Даймохк» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а? 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а? Х.Эдилов «Ло дог1уш» Талламан болх (кхоалг1ачу чийрикна лерина)	11	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.2	**Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь** Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»	6			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.3	**Болх бе,халкъан дуьхьа ваха-** 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» Х.Берсанов. «Жима Зарет» 1.Гайсултанов.«Совг1аташ» 1.Гайсултанов.«Совг1аташ» 1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен» 1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен» С. Гацаев. «Эх1, хьо мерза илли »	14	1		https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	З.Джамалханов «8-г1а Март» Ш.Рашидов «Ахьа суна гечделахь» Талламан болх (доьалг1ачу чийрикна лерина) 1.Мамакаев»Б1аьстенан 1уьйре» З.Сулейманова «Зу халхайолу» З.Сулейманова «Зу халхайолу»				
Дерриг:		31	2	0	
8.1	Контрольни болх /Тестировани/		4		
Дерриг:			4		
Программица сахьтийн барам	**68**				

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
Абатал хьалхара мур(къамел кхиор) 8 с.						
1.	Новкъахь.Школехь.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
2.	Ц1ера дийнаташ. З1акардаьхни.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
3.	Акха дийнаташ. Вайн махкара олхазарш.	1	0	0		https://ps95.ru/
4.	Сагалматаш. Акха стоьмаш	1	0	0		dikdosham/ru/
5.	Стоьмаш. Хасстоьмаш.	1	0	0		https://ps95.ru/
6.	Ахархойн г1ирсаш. Ялташ. 1алам.	1	0	0		dikdosham/ru/
7.	Дийнан раж.	1	0	0		https://ps95.ru/
8.	Сурсаташ	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
Абатан мур (йеша 1амор) 49с.						
9	Аз а,элп а А,а.	1	0	0		dikdosham/ru/
10	Аз а,элп а У, у.	1	0	0		https://ps95.ru/
11	Аз а, элп а О.о	1	0	0		https://ps95.ru/
12	Аз а, элп а И.и	1	0	0		dikdosham/ru/
13	Аз а, элп а Л.л	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
14	Аз а, элп а М.м	1	0	0		https://ps95.ru/

15	Аз а, элп а. С, с	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
16	Аз а, элп а. Р, р	1	1	0		https://ps95.ru/
17	Аз а, элп а. Х, х	1	0	0		dikdosham/ru/
18	Аз а, элп а. Б,б	1	0	0		https://ps95.ru/
19	Аз а, элп а Д , д	1	0	0		https://ps95.ru/
20	Аз а, элп а Е, е.	1	0	0		dikdosham/ru/
21	Аз а, элп а Н, н	1	0	0		https://ps95.ru/
22	Аз а, элп а Т, т.	1	0	0		https://ps95.ru/
23	Аз а, элп а В, в	1	0	0		dikdosham/ru/
24	Аз а, элп а З, з	1	0	0		https://ps95.ru/
25	Аз а, элп а Й, й	1	0	0		https://ps95.ru/
26	Аз а, элп а К, к.	1	0	0		https://ps95.ru/
27	Аз а, элп а П, п.	1	0	0		https://ps95.ru/
28	Аз а, элп а Э, э.	1	0	0		https://ps95.ru/
29	Аз а, элп а Ш, ш.	1	0	0		dikdosham/ru/
30	Аз а, элп а Ц, ц.	1	0	0		https://ps95.ru/
31	Аз а, элп а 1.	1	0	0		https://ps95.ru/
32	К1еда хьаьрк (ь)	1	0	0		https://ps95.ru/
33	Ч1ог1а хьаьрк(ъ)	1	0	0		dikdosham/ru/
34	Аз а, элп а Хь, хь.	1	0	0		dikdosham/ru/
35	Аз а, элп а Кх, кх.	1	0	0		https://ps95.ru/
36	Аз а, элп а Къ, къ	1	0	0		https://ps95.ru/
37	Аз а, элп а Г, г	1	0	0		dikdosham/ru/
38	Аз а, элп а Г1, г1	1	0	0		https://ps95.ru/

39	Аз а, элп а Аь, аь	1	0	0		https://ps95.ru/
40	Аз а, элп а Оь, Оь	1	0	0		dikdosham/ru/
41	Аз а, элп а Уь, уь	1	0	0		https://ps95.ru/
42	Аз а, элп а Ч, ч.	1	0	0		dikdosham/ru/
43	Аз а, элп а Ч1, ч1.	1	0	0		https://ps95.ru/
44	Аз а, элп а Т1,т1.	1	0	0		dikdosham/ru/
45	Аз а, элп а.Ж, ж.	1	0	0		https://ps95.ru/
46	Аз а, элп а Х1, х1	1	0	0		https://ps95.ru/
47	Аз а, элп а К1, к1.	1	0	0		dikdosham/ru/
48	Аз а, элп а Ю, ю.	1	0	0		https://ps95.ru/
49	Аз а, элп а Юь, юь.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
50	Аз а, элп а Я, я.	1	0	0		https://ps95.ru/
51	Аз а, элп а Яь яь.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
52	Аз а, элп а, Ц1 ц1	1	0	0		https://ps95.ru/
53	Аз а, элп а, П1 п1	1	0	0		https://ps95.ru/
54	Аз а, элп а Ф ф. .	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
55	Аз а, элп а Ё ё.	1	0	0		https://ps95.ru/
56	Элп Щ щ	1	0	0		https://ps95.ru/
57	Элп ы	1	0	0		https://ps95.ru/
Абатал т1аьхьара мур(Литературни йешар) 9с.						
58	Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
59	Дийца,муьлхачу басахь хуьлу	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/

	х1уманаш.					
60	Вайн Даймохк.Соьлжа-Г1ала	1	0	0		dikdosham/ru/
61	Вайн турпалхой.Кадыров Ахьмад-Хьаьжа.Нурадилов Ханпаша.	1	0	0		dikdosham/ru/
62	Вайн яздархой.Айдамиров Абузар.Гайсултанов 1умар.Махмаев Жамалди.	1	0	0		dikdosham/ru/
63	Ж.Махмаев «Доттаг1алла» ,«Къоман хазна» Дей,буьйсий	1	0	0		dikdosham/ru/
64	Ж.Махмаев Дайна де. «Бераш вайн хинйолу т1аьхье ю..»	1	0	0		dikdosham/ru/
65	Ж.Махмаев «Дуьло,бераш,делий вай 1-Хь Хатуев «Зингат»	1	0	0		dikdosham/ru/
66	1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан» Беркат	1	0	0		dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		66	0	0		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
1.	Демеев 1.Нохчийчоь.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
2.	Уггар дика доттаг1 –Жайна.. Ахмалов Муса .	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
3.	Дагардарш, чехкааларш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
4.	Х1етал-металш. Кицанаш.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
5.	Туьйра ,туьйра хилла боху.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
6.	Бабин Ч1ирдиг	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
7.	Зуьно дина х1илла.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
8	Газа- гуьзалгаш.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
9	Самукъане аг1онаш.Дов д1адоккху олу дешнаш. Бер хьостуш олу дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
10	Хаарш зер. Макалов Ш.Соьлжа-Г1ала.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
11	Хасаров Ша1рани.Стиглаг1ара.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
12	Ящуркаев Султан.Светофор.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru

13	Хаарш зер.Макалов Ш.Гуьйре.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
14	Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина)	1	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15	Сейлмуханов Муса. Деса 1алам.	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
16	Сейлмуханов Муса.Деса 1алам.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
17	Тапалаева Амнат. Мадонча.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
18	Батаева Хеда. Гуьйре	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
19	Рифма.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
20	Абувакарова Пет1амат. Дешнех ловзар.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
21	Хаарш зер. Макалов Шамсудди. Стела1ад.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
22	Толстой Лев. Х1орда чуьра хи стенга доьду.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
23	Юсупов 1аьзим. Дита хьоза.Бераша олу.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
24	Стела1одан дошам.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
25	Хаарш зер.Сулейманов Ахьмад. Нана.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
26	Гайсултанов 1умар. Б1оба эккхор.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
27	Демеев 1аловди. Дадин зезаг.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

28	Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
29	Шамилов Шахьаб.Жима ц1а.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
30	Махмаев Джалавдин. Деза денош.	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
31	Гацаев Саь1ид. Жимачу к1ентан ойланаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
32	Нийса а , т1едеана а маь1на.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
33	Хаарш зер. Марша да хьо керла ло. Кагерманов Докка. Г1ура – Дада.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
34	Тапалаева Амнат.Керла шо кхана хир ду. Керла шо. Хатуев 1абдул-Хьамид.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
35	Гадаев Мохьмад-Салахь. Жимачу к1ентан илли.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
36	Сейлмуханов Муса. Хьоза.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
37	Яралиев Юсуп. К1айн 1ахар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38	Мамакаев Эдуард. Гуди.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
39	Хаарш зер.Ваха 1ама. Аболханов Хьаьким.Ваха 1ама.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
40	Махмаев Жамалдин. Дика лар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41	Хатуев 1абдул-Хьамид. Теша.Ахмадов Муса. Дада	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

	волчохь ,йуьртахь.					
42	Яралиев Юсуп.Марха къобалдойла.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
43	Хаарш зер.Демеев 1алавди. Г1аз. Хасаров Ша1рани. Жима кхор.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
44	Хасаев Хьасан.Лийчар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
45	Сакаева Мадина. Кертахь лелаш н1аьна йу.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
46	Хаарш зер. Б1аьсте йог1у, б1аьсте йог1у. Сатуев Хьусайн. Б1аьсте йог1у.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
47	Демеев 1алавди. Сан совг1ат.Цугаев Салман.Со мамел хьалха хьалаг1оттур йу.	1	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
48	Макалов Шамсудди. Сийна б1аьсте, «Сийна стихаш».Бексултанов Муса. Б1аьстенан дийнахь.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
49	Талхадов Хьамзат.Б1аьсте.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
50	Сейлмуханов Муса. Кхечи б1аьсте. Арсанукаев Шайхи. Х1етал-металш.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
51	Хаарш зер. Даймохк.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
52	Ахмадов Муса. Даймохк.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
53	Кхоалг1ачу чийрикна лерина болу талламан болх.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru

54	1амийнарг т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
55	. Бексултанов Муса.Даймохк бохург х1ун ду.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
56	Абубакарова Пет1амат. Соьлжа-Г1ала.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
57	Батаева Хеда.К1иран ворх1 де.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
58	Батаева Хеда. К1иран ворх1 де.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
59	Анзорова Балкан. Турпала Ханпаша.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
60	. Хаарш зер.Аьхке.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
61	Макалов Шамсудди. Аьхке.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
62	Магомаева Марем. Ба1.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
63	Макалов Шамсудди. Къоршкъари.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
64	Хаарш зер. Кхечу къаьмнийн литература	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	Толстой Лев. Воккха стаггий, хиннаний.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
66	Гримм вежарий. Хударийн кхаба.	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
67	. Доьалг1ачу чийрикна лерина болу талламан болх	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
68	Жам1 дар.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ	68		

////

/

Нохчийн литературин поурочни планировани

3-г1а класс

№ п/п	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Таллам ан белхаш	КХолл аралл ин белха ш		
1	Макалов Шамсудди. Ларделаш латта.	1	0	0		www.urok95/ru
2	Демеев 1алавди. Кхетаман орам.	1	0	0		https://desharkho.ru/
3	Нохчийчоьнан коьрта библиотекаш.	1	0	0		www.urok95/ru
4	Хаарш зер.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
5	Гацаев Саь1ид. Дог1а дог1уш ду.	1	0	0		https://desharkho.ru/
6	Сакаева Мадина.Йац хьо ,гуьйре, дагна чевне.	1	0	0		www.urok95/ru
7	Хасаев Хьамзат. Шийла 1уьйре.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8	Сулейманова Зайнап. Г1арг1улеш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9	Хаарш зер.	1	0	0		www.urok95/ru
10	Гайсултанов 1умар. 1алам хаздан деза.	1	0	0		https://desharkho.ru/
11	Саракаев Хьамзат. Дика к1ант Муса.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
12	Кагерманов Докка. Маьлхан хуш.	1	0	0		www.urok95/ru
13	Хьалхарчу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
14	Махмаев Жамалди. Г1оралгаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
15	Хаарш зер.	1	0	0		www.urok95/ru

16	Гелагаев Сайд- Мохьмад. Туьйранан новкъадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Дикаев Бексолта. К1айн полларчий стенга даха-те?	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	Сулейманова Зайнап. Догмайра Шахьсан.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
19	.Тапалаева Амнат. Массарна дерг-ловзарг.	1	0	0		www.urok95/ru
20	ХААРШ ЗЕР.	1	0	0		www.urok95/ru
21	Магомадов Мансур .Дуьххьарлера толам.	1	0	0		https://desharkho.ru/
22	Дакаев Саь1идбек. Дош.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23	Гайсултанов 1. Яраг1и	1	0	0		www.urok95/ru
24	Хаарш зер.	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Батаева Хеда. Хьуьно патар хецна.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
26	Мамакаев Эдуард. 1елий, киттий. аьшпашший.	1	0	0		https://desharkho.ru/
27	Пашаев Нурди. Барзо диъна моз.	1	0	0		www.urok95/ru
28	Хаарш зер.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29	Гацаев Саь1ид .Хьуьнхахь.	1	0	0		https://desharkho.ru/
30	Шолг1ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
31	**АхмадовМуса. Г1ундалг1еш, ц1азамаш, муьргаш ,комарш.**	1	0	0		www.urok95/ru
32	Гелагаев Сайд-Мохьмад. Олхазарийн къамел.	1	0	0		https://desharkho.ru/
33	Мамакаев Мохьмад. Хьуьнан илли.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
34	Хаарш зер.	1	0	0		www.urok95/ru

35	Ахмадов Муса. Керла шо.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	Дикаев Мохьмад. 1аьнан б1аьргаш.	1	0	0		www.urok95/ru
37	Умхаев Хьамзат. Шийла 1а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Алиев Мохьмад. Пхьар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39	Метафора.	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	Хаарш зер.	1	0	0		www.urok95/ru
41	Макалов Шамсудди. Кхо полла.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
42	Бексултанов Муса. Доттаг1.	1	0	0		https://desharkho.ru/
43	Демеев 1алавди. Доттаг1чуьнга кехат.	1	0	0		www.urok95/ru
44	Хаарш зер.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
45	Тамашийна тамаша,1аламате 1аламат.	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Уггар нуьцкъалниг.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
47	Синдбад-Х1ордахочун леламаш.	1	0	0		www.urok95/ru
48	Х1унда ду пхьагалан балда даьтт1а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
49	Хаарш зер.	1	0	0		www.urok95/ru
50	Расумов Ваха. Г1иллакхан г1ала.	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Кхоалг1ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
52	Закриев 1иса.Пеша уллехь къамелаш.	1	0	0		www.urok95/ru
53	**Ахмадов Муса. Марха досту де.**	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

54	**Хаарш зер.**	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55	Бексултанов Муса. Б1аьсте.	1	0	0		https://desharkho.ru/
56	Сейлмуханов Муса. Зезагаш.	1	0	0		www.urok95/ru
57	Хасаев Хьамзат. Баркалла.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
58	Ахмадов Муса. Б1аьстенан ловзар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
59	Гайсултанов 1умар. Ч1ег1ардиган бен.Хаарш зер.	1	0	0		www.urok95/ru
60	Бухадиев Муса. Нохчийн махкахь. Пашаев Нурди. Даймахке марзо.	1	0	0		https://desharkho.ru/
61	Хамидов 1абдул-Хьамид. Зезаг ду бацалахь лепаш.Абдулаев Леча. Х1ораннан а шен мотт бу.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
62	Батаева Хеда. Йовза к1орнийн ц1ераш. Бексултанов Муса. Турпалхо мила ву	1	0	0		www.urok95/ru
63	Ахмадов Муса. Т1ерг1ан пазаташ. Анзорова Балкан.Ма гойла.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
64	Доьалг1ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
65	Хаарш зер. Маьлхан а, бух1анан а къовсам.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66	Кхорб1елиг. Ден весет.	1	0	0		www.urok95/ru
67	Къинхетаме к1ант. Таллархо. Хаарш зер.	1	0	0		www.urok95/ru
68	Хатуев 1абдулхьамид. 1амийнарг т1еч1ог1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Программица сахьтийн барам		68				

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ 4 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь		Электронни дешаран ресурс.
		Сахьт	Талла ман белхаш	Кхолла раллин белхаш			
1.		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
2.		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
3.		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
4.		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
5.		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
6.		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
7.		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
8		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
9		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/

10		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
11		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
12		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
13		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
14		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
15	Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
16		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
17		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
18		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
19		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
20		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
21		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
22		1	0	0			https://desharkho.

							ru/ /dikdosham/ru/
23		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
24		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
25		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
26		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
27		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
28		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
29		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
30	Талламан болх (шолг1ачу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
31		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
32		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
33		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
34		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
35		1	0	0			https://desharkho.ru/

							/dikdosham/ru/
36		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
37		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
Нохчийн къоман баккхий йаздархой- 11с							
38		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
39		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
40		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
41		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
42		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
43		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
44		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
45		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
46		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
47		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
48		1	1	0			Тестировани

6с)							
49		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
50		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
51		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
52		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
53		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
54		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
Болх бе,халкъан дуьхьа ваха-14с							
55		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
56		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
57		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
58		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
59		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
60		1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/

61		1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
62		1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
63		1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
64		1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
65		1	1	0			Тестировани
66		1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
67		1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
68		1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68					

Йуххедиллар 1

Іаморан-методически кхачойар

Іаморан-методически пособиш

I. Дешаран книжка. Белхан тептар. 1-ра класс.

2. Дешаран книжка. Белхан тептар. 2-гІа класс.

3. Дешаран книжка. Белхан тептар. 3-гІа класс.

4. Дешаран книжка. Белхан тептар. 4-гІа класс.

5. Берийн бошмашна а, йуьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. /ХІоттийнарг. Эдилов С.Э. Соьлжа-ГІала, 20І8.

Іилманан литература

Эдилов С.Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а. Соьлжа-ГІала, 20І8.

Арсанукаев А.М. Школехь исбаьхьаллин произведени таллар. Соьлжа-ГІала, 20І3.

Методически литература

Эдилов С.Э. Дагалецамийн денош а, суьйренаш а

Ишколин даздарийн, викторинийн, къовсадаларийн, суьйренийн сценариш. Соьлжа-ГІала, 20І8.

Дошамаш

I. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. М.: ГИИ НС, І96І. 625 а.

2. Абдулкадырова Р.А. Йуьхьанцарчу ишколана лерина суьрташкахь нохчийн-оьрсийн-ингалсан дошам. Соьлжа-ГІала, 20ІІ.

Хаамийн-ресурсни кхачойар

I. desharkho.ru – Нохчийн элекиронни школа.

2. ps95.ru/dikdosham/ - Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн дошам.

Йуххедиллар 2

Урокал арахьа дІайахьа магийнчу мероприятийн перечень

Кху программо иштта йукъалоцу дешархойн урокал арахьара мероприятиш а. «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предметан чулацамца догІуш долу урокал арахьара гІуллакхаш билгал а дой, вовшахтуху йуьхьанцарчу классийн дешархойн башхаллаш а, хьашташ а, Нохчийн Республикин къаьмнийн а, этнокультурин а башхаллаш а тидаме а оьцуш. Урокал арахьарчу гІуллакхан маьІна ду ийманехь кхетош-кхиорна а, оьздангаллин нийса харжам бар кхиорна а тІехьажийна болу культурно-кхолларалли болх дешархоша кхочушбар.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предметан чулацамца догІуш, урокал арахьара гІуллакх кхочушдарна леринчу сахьтийн барам дешаран хьукмато билгалбо.

Класс	**Мероприятин кеп**	**Тема**	**Дешархоша кхочушдечу гІуллакхийн коьртачу кепийн характеристикаш**
I	Къамел	Сан дуьххьарлера киншкаш	Презентацига хьовсар. Къамелехь дакъалацар. Хаттаршна жоьпаш далар. Темица догІуш хаттарш дар. Хетарг довзийтар. Йеша киншка харжарх а, киншкица болх баран бакъонех а хаамаш бовзар. Йеша киншка харжар. Йовзаран Іалашонца кишкашка хьовсар.
I	Интегрированни заняти-дезде	Ненан мотт	Къамелехь дакъалацар. Байташ йешар. Иллеш алар, эшарш лакхар. ХІетал-металш дастар.
2	Киншкина реклама йаккхар	Суна дукхайеза киншка	Билгалйинчу темина киншкаш харжар. Билгалйина тема йийцаре йар. Текстан реклама хІоттор. Хаттаршна жоьпаш далар. Реклама йовзийтар. Хетарг довзийтар.

2	Виртуала н гездар	Нохчийн Республика – сан хьоме мохк	Презентацига хьовсар. Республикин гІаланех а, бІаьрла меттигех а болчу хаамашка ладогІар. Къамелехь дакъалацар. Темица йогІу говзарш йешар.
2	Прое ктан болх	Сан доьзал	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а (куьйга йина киншка кечйар).
2	Йешархойн къовсадалар	Поэзин дезде	Байташ къастош а, дагахь а йешар. Литературин меттан кепаш ларйар. Хаттаршна жоьпаш далар. Байташ йешаран мах хадор. ЖамІаш дийцаре дар.
3	Ловзар	Туьйранийн турпалхойн парад (болам)	Ловзарехь дакъалаца. ТІедахкарш кхочушдар. Хаттаршна жоьпаш далар. Хаттарш дар.
3	Виртуала н гездар	Киншки н истори	Кишкаш йовзар. Церан тайпанаш билгалдар. Йийцаре йар, хаттарш кечдар. Билгалйинчу темин хьокъехь ойла йар.
3	Прое ктан болх	Суна дукхадезачу дийнатах безамца	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а.
3	Йешначу говзарш тІехь жима спектакль	Довзий вай?	Говзарш йешар. Сурт гайтрахьама ролаш харжар. Театрализацина декорациш кечйар. Спектаклехь дакъалацар. Йийцаре йарехь дакъалацар.

	Жима-проект	Халкъан хьекъало боху	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а.

4	Къамел	Хазалла хIун йу?	Къамелехь дакъалаца. Проблема хIоттийнчу хаттар тIехь ойла йан. Хетарг довзийта. Темина дийцар а, монолог а хIоттон (кхолла).
4	Викторина	Вай а, Iалам а	Викторинехь дакъалаца. Проблема хIоттийнчу хаттар тIехь ойла йан. Кхолларалли кепара тIедахкарш кхочушдан. Хаттаршна жоьпаш дала. Хетарг довзийта.
4	Къамел	Вайн къоман (халкъан) дезденош	Дезденойх лаьцначу хаамашка ладогIа. Къамелехь дакъалаца. Хаттаршна жоьпаш дала. Хетарг довзийта.

Белхан программа кечйечу хенахь тематикин план хIотторехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методически материалаш йолу (мультимедин программаш, электронан Iаматаш а, задачникаш а, электронан библиотекаш, виртуалан лабораториш, ловзаран программаш, цифровой Iаморан ресурсийн коллециш) электронан (цифровой) Iаморан гIирсех пайдаэцаран таронаш, пайдаэцархойн тайп-тайпана тобанаш Iаморехь а, кхетош-кхиорехь а шайх пайдаоьцуш йолу а, электронан (цифровой) кепехь схьайелла а йолуш, ИКТ-н дидактикин таронаш кхочуш а йеш, шайн чулацам дешарх долчу низамца цхьаьнабогIуш а болуш.